

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

ЗАЛЄВСЬКА Ірина Іванівна

УДК 32.001: 004.056 (477)

**ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути і процеси

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис
Роботу виконано на кафедрі політології Одеської національної академії зв'язку ім. О. С. Попова Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник:

доктор політичних наук, професор
Сіленко Алла Олексіївна
Одеська національна академія зв'язку
ім. О.С. Попова,
проректор з навчальної та виховної роботи

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор,

Бebик Валерій Михайлович,
Університет «Україна»,
проректор

кандидат політичних наук,
Марчак Оксана Михайлівна
Одеський національний економічний
університет, старший викладач кафедри
управління персоналом і економіки праці

Захист відбудеться «14» січня 2012 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06 в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 55)

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36)

Автореферат розісланий «13» грудня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. І. Ростецька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обґрунтована тим, що сучасний період життя суспільства характеризується всезростаючою роллю інформаційної сфери, яка являє собою сукупність інформації, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють збір, формування, поширення й використання інформації, а також системи регулювання суспільних відносин, що виникають при цьому. Інтенсивне впровадження інформаційних технологій в усі сфери життя й діяльності сучасного суспільства, ріст значення інформаційної безпеки в забезпеченні цілісності держави привели до того, що інформаційні ресурси розпочали вважатися таким же багатством країни, як і її корисні копалини, виробничі потужності та інтелектуальний потенціал. Інформаційні інновації, поряд з технічними й управлінськими, не тільки значно розширюють можливості керівництва державою, але й істотно підвищують цінність інформації як стратегічного ресурсу. Однак ефективне використання інформаційних ресурсів в інтересах України, кожного її громадянина було б неможливим без формування в країні комплексної системи інформаційної безпеки. Слід визнати, що наслідки інформаційної революції багато в чому ще не визначені, а це лише підсилює зацікавленість прогнозів, що стосуються актуальних викликів і загроз в сфері безпеки, детермінованих бурхливим розвитком інформаційно-комунікативних технологій.

Одним з найважливіших напрямків вивчення проблем інформаційної безпеки є її політологічний аналіз. Особливість такого роду аналізу полягає, насамперед, у тому, що безпека розглядається в складній системі політичних координат: через визначення стану політичної сфери суспільства, виявлення сутності владних відносин, характеристику видів і способів політичної діяльності, з'ясування змісту й спрямованості зовнішньо- і внутрішньополітичних процесів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукової теми «Соціально-політичні й правові аспекти розвитку інформаційного суспільства в Україні» (2009-2014 рр.), яке здійснюється кафедрою політології Одеської національної академії зв'язку ім. О. С. Попова, одним з виконавців якої є дисертант.

Метою дисертаційного дослідження є політологічний аналіз сучасних проблем інформаційної безпеки України. Для досягнення даної мети були поставлені наступні дослідницькі завдання:

- проаналізувати сучасні наукові досягнення в дослідженні інформаційної безпеки держави;
- розглянути основні теоретико-методологічні підходи до дослідження політичних проблем інформаційної безпеки;
- з'ясувати з погляду політичної науки інтереси особистості, суспільства й держави в інформаційній сфері;
- визначити сутність поняття та зміст інформаційної безпеки;

- виявити інформаційно-технічні й соціально-політичні загрози для особистості, суспільства, держави;
- обґрунтувати, Інтернет як джерело нових загроз для інформаційної безпеки;
- провести дослідження національних інтересів України у сфері забезпечення інформаційної безпеки;
- виявити особливості державної політики у сфері інформаційної безпеки;
- з'ясувати механізми забезпечення інформаційної безпеки у відкритому суспільстві.

Об'єктом дослідження виступає інформаційна безпека як складова національної безпеки держави.

Предметом дослідження є політика інформаційної безпеки України в сучасних умовах, яка поєднує інформаційний компонент безпеки і політику його практичної реалізації в діяльності органів державної влади та управління.

Методи дослідження. Науковий підхід до визначення сутності й змісту інформаційної безпеки передбачає комплексний характер дослідження даного явища, системність, а також врахування закономірної обумовленості його результатів сформованими політичними відносинами.

В основу дослідження покладені системний і порівняльний підходи, які дозволили комплексно розглянути зазначену проблему в єдності всіх складових значущих характеристик. Зокрема, системний підхід допоміг розглянути інформаційну безпеку як механізм, що перебуває в процесі безперервної взаємодії з навколишнім середовищем. Розгляд інформаційної безпеки з позицій системного підходу надав можливість побачити відмінність наукового розуміння цієї проблеми від повсякденного. У повсякденному житті інформаційна безпека розуміється лише як необхідність боротьби з витоком закритої (таємної) інформації, а також з поширенням неправдивих і ворожих відомостей. Осмислення нових інформаційних загроз, особливо технічного плану, у суспільстві ще не відбулося.

Застосування структурно-функціонального аналізу допомогло розглянути інформаційну безпеку як систему зі складною структурою, кожний елемент якої має певне призначення й виконує специфічні функції, спрямовані на підвищення рівня інформаційної безпеки держави.

Класифікаційний підхід застосовувався при розгляді принципів інформаційної політики держави. У результаті цього останні були поділені на загальні (найбільш важливі і принципові керівні засади державної політики в цілому) та спеціальні (науково обґрунтовані й практично апробовані керівні основи державного впливу на інформаційну сферу, які забезпечують результативність і легітимність інформаційної політики).

При проведенні даного політологічного дослідження використовувалися загальнонаукові методи: аналіз і синтез, дедукція та індукція, метод

порівняння, прогнозування, а також методи прикладної політології: аналіз статистичних даних і вивчення документів.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження склали також матеріали дискусій, науково-практичних конференцій міжнародного й національного масштабів, автореферати та матеріали дисертацій щодо теми дослідження, публіцистичні матеріали, матеріали політологічних, соціологічних та інформаційних сайтів Інтернет. Дослідження ґрунтується на положеннях й висновках, категоріальному апараті політології, філософії, юриспруденції, соціології і теорії безпеки. Особливу увагу було приділено науковому аналізу відповідних положень українського законодавства, присвячених актуальним проблемам національної та інформаційної безпеки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дана дисертаційна робота є одним з перших системних досліджень політичного аспекту інформаційної безпеки України в сучасних умовах. У ході проведеного дослідження отримані наукові результати, які відзначаються науковою новизною:

уперше:

запропоновано новий підхід до визначення інформаційної безпеки, суть якого полягає в тому, що інформаційна безпека являє собою соціальне, а не суто технічне явище, як це вважалося раніше. Тобто, інформаційну безпеку не слід ототожнювати із застосуванням спеціальних технічних засобів і методів для захисту інформації від несанкціонованого доступу, викрадення, знищення й т.д. Доведено, що забезпечення інформаційної безпеки - це не тільки захист інформації, але й організаційні, політичні, правові та інші заходи, спрямовані на забезпечення стійкого, стабільного розвитку суспільства й держави;

визначено, що в порівнянні з іншими сферами діяльності держави щодо реалізації реформ розвитку інформаційної сфери, у тому числі і її захищеність, відстають від інших інститутів сучасного українського суспільства. Це негативно позначається не тільки на інформаційній організації держави, але і на стані інформаційної безпеки країни, суспільства та особистості. Тому одним з найважливіших завдань модернізації української державності щодо визначення змісту й динаміки внутрішньополітичних процесів в українському суспільстві, специфіки самоідентифікації української держави, її місце і роль у світовому співтоваристві, яке трансформується, повинен стати захист інформаційного простору;

аргументовано, що інформатизація, яка формує єдиний світовий інформаційний простір і глобальне мережеве суспільство, множить інтелектуальний ресурс, сприяючи стійкому розвитку, досягненню благополуччя й безпеки особистості та суспільства. З іншого боку, інформаційні технології не є абсолютним благом. Вони створюють можливості для контролю над масовою свідомістю і маніпуляції нею у внутрішній політиці, а також ефективні засоби впливу на національні

співтовариства з боку найбільш оснащених щодо цього держав, а, отже, і нові загрози національній безпеці;

визначено, що об'єктивно зростаюча глобальність інформаційної сфери приводить до того, що створювана інформаційно-комунікаційна інфраструктура країни й національних інформаційних ресурсів виявляються об'єктами досить уразливими для впливу з боку геополітичних конкурентів, терористичних організацій, кримінальних груп і окремих зловмисників. З урахуванням цього інформаційний розвиток України повинен здійснюватися в межах системної і збалансованої державної інформаційної політики, спрямованої на активну протидію інформаційній агресії;

уточнено:

поняття «інформаційна безпека», що розглядається як стан захищеності національних інтересів України в інформаційній сфері, які складаються із сукупності збалансованих інтересів особистості, суспільства й держави, від внутрішніх і зовнішніх загроз. Відмінність даного визначення від наявних у науковій літературі полягає в тому, що воно дозволяє включити в сферу інформаційної безпеки не тільки вже наявні об'єкти та напрямки захисту, але й відображає основний принцип забезпечення безпеки - принцип дотримання збалансованих інтересів особистості, суспільства й держави;

роль інформаційної безпеки і її місце в системі національної безпеки країни, які визначаються тим, що державна інформаційна політика тісно взаємодіє з державною політикою забезпечення національної безпеки країни через систему інформаційної безпеки, де остання виступає важливою сполучною ланкою всіх основних компонентів державної політики в єдине ціле;

інформаційна безпека нерозривно пов'язана з політичною безпекою, залежить від її стану і є її прямим наслідком, тому що політичні процеси та система суспільних відносин в інформаційній сфері сучасного суспільства є проекцією на цю сферу системи політичних відносин і процесів у соціальному суспільстві;

отримало подальший розвиток:

поняття «політика інформаційної безпеки», зміст якого містить у собі інформаційний компонент безпеки і політику його практичної реалізації в діяльності органів державної влади та управління. Таким чином, інформаційна безпека розглядається як специфічний елемент політичних відносин, процес її забезпечення трактується як один з напрямків державної інформаційної політики;

визначення зростаючої політичної ролі інформації, яка перетворюється в національний політико-стратегічний ресурс та критерій зрілості й розвиненості політичної системи. Це дає підставу вважати інформацію політичним капіталом нації. Показано, що прогресивна заможність і політична вага країни, її можливості ефективно впливати на світові події залежать не тільки від матеріально-силових факторів (наприклад, військової та економічної могутності), але й від можливості використовувати

інтелектуальний потенціал інших країн, поширювати та впроваджувати свої духовні цінності, а також гальмувати культурну експансію інших народів, трансформувати їхні культурні цінності;

виявлення основних політичних факторів забезпечення інформаційної безпеки, характерні для періоду соціальної трансформації в Україні: стан інформаційної політики держави; політична культура суспільства; рівень зрілості інститутів громадського суспільства; політична й громадянська соціалізація особистості; ступінь розвиненості інформаційно-політичних, у тому числі виборчих технологій; політична роль засобів масової інформації. Основним фактором, який визначає характер, спрямованість розвитку і стан захищеності інформаційних інтересів, виступає політика інформаційної безпеки України - самостійний галузевий напрямок реалізації інтересів суспільства, держави та особистості в інформаційній сфері.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що положення і висновки дисертації не тільки дають основу для подальшого теоретичного дослідження проблем політики інформаційної безпеки, але і можуть бути використані в практичній діяльності органів державної влади, пов'язаної з питаннями забезпечення інформаційної безпеки. Зокрема, висновки дисертації можуть бути корисні при формуванні внутрішньополітичної стратегії України в сфері інформаційної безпеки. Науково-теоретичні напрацювання та висновки дослідження можуть знайти застосування у вузівському навчальному процесі при читанні курсів з національної безпеки, політології, державного управління.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Дисертація написана і обговорена на кафедрі політології Одеської національної академії зв'язку ім. О. С. Попова. Основні положення, висновки та пропозиції дисертаційного дослідження були апробовані на Міжнародній науково-практичній інтердисциплінарній конференції «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє» (м. Рівне, 18-19 березня 2011 р.), VIII-ій Всеукраїнській науковій конференції студентів і молодих вчених «Молодь: освіта, наука, духовність» (м. Київ, 13 квітня 2011 р.), III-ій Міжнародній науково-практичній конференції «Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави (м. Одеса, 21 квітня 2011 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Економічний і соціальний розвиток посткомуністичних держав в умовах глобалізації» (Рівне, 14-15 квітня 2011 р.)

Публікації. Основні результати здійсненого дослідження викладені у 3-х наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях з політології, затверджених ВАК України.

Структура дисертації обумовлена метою і завданнями, які були покладені дисертантом у процесі науково-теоретичної розробки вибраної теми. Дослідження складається з вступу, трьох розділів, перший і третій з яких містять по три підрозділи, другий - два підрозділи, висновок та список використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 177 сторінок

(без списку використаних джерел). Список використаних джерел містить 263 найменувань (28 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі подається загальна характеристика роботи, обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються предмет, об'єкт, мета і завдання дослідження, його методологія, розкриваються наукова новизна, практичне значення одержаних результатів, надаються відомості про апробацію результатів дослідження та їх публікації.

У першому підрозділі «Теоретичні і методологічні основи політики інформаційної безпеки України» аналізуються сучасні наукові досягнення в дослідженні інформаційної безпеки держави, розкрито основні теоретико-методологічні підходи до дослідження політичних проблем інформаційної безпеки, обґрунтовуються поняття й зміст інформаційної безпеки.

У підрозділі 1.1. «Сучасні наукові досягнення в дослідженні інформаційної безпеки держави» зазначається, що поява й наукове закріплення дефініції «інформаційна безпека» безпосередньо пов'язані з осмисленням феномена інформатизації й вивченням змісту процесу формування інформаційного суспільства. Даній проблемі присвячені роботи зарубіжних теоретиків - Д. Белла, Э. Тоффлера, Т. Стоуньєра, А. Турена, У. Дайзарда, М. Кастельса, Й. Масуди; російських дослідників - А. Возженікова, В. Голубєва, В. Пусько, В. Манілова, В. Петрова, В. Труханова; українських дослідників - В. Бебика, О. Литвиненка, Є. Макаренко, О. Марчак, О. Сосніна, Л. Шиманського, С. Янишевського та ін.

Правові й організаційні основи захисту інформації розкриваються в дослідженнях українських учених Б. Авер'янова, О. Баранова, О. Копиленка, Б. Кормича, В. Погорілка, Г. Почепцова, Д. Яковлева й ін.

Поняття «інформаційна безпека держави» розглядали російські дослідники І. Бучило, С. Расторгуєв, А. Стрельцов і ін., українські вчені С. Баринів, В. Бонадаренко, Б. Кормич, О. Литвиненко й ін.

Політичні проблеми процесу інформатизації й інформаційної безпеки розглядаються в роботах російських дослідників Д. Черешкіна, Г. Смоляна, В. Цигічка. Різні аспекти захисту особистості від негативного інформаційного впливу відображені в наукових працях Г. Грачова, І. Мельника, Ю. Єрмакова, В. Лепського. Питання впливу Інтернету на розвиток особистості досліджені С. Расторгуєвим, А. Войскунським і ін., українськими дослідниками - Г. Почепцовим, О. Малісом, А. Сіленко.

Визначається, що незважаючи на значну увагу, яка приділяється дослідниками проблем інформаційного суспільства обговоренню питань забезпечення інформаційної безпеки України, формуванню й реалізації державної політики України в цій сфері, недостатньо розробленими питаннями залишаються політичні проблеми, що впливають на інформаційну

безпеку в Україні. В основному, наявні наукові дослідження носять військово-політичний і техніко-технологічний характер.

У підрозділі 1.2. «Основні теоретико-методологічні підходи до дослідження політичних проблем інформаційної безпеки» аналізуються підходи до осмислення змін, що відбуваються під впливом інформаційної революції. З погляду одного із підходів акцент здійснюється на технічних аспектах інформаційної революції, тобто на розвитку й поширенні засобів зв'язку, технологій роботи з інформацією, за допомогою яких забезпечується передача, обмін, зберігання й обробка інформації й даних. Такий підхід практикують відомчі експерти, тісно пов'язані з відповідними «силовими» структурами. Він допускає, насамперед, дослідження «вузьких», суто технічних проблем проведення ефективних операцій.

Ще одним цікавим представляється другий підхід, у рамках якого відбувається більш широке й глибоке осмислення наслідків інформаційної революції. Цей підхід, умовно кажучи, можна назвати «широким» або академічним. Він полягає в дослідженні проблем забезпечення безпеки з погляду їх широкого соціально-політичного контексту й на загальному тлі функціонування державних інститутів.

У підрозділі 1.3. «Поняття й зміст інформаційної безпеки» зазначається, що вперше аналіз безпеки не як фізичного, а як соціального явища був проведений англійським філософом XVII століття Т. Гоббсом, що вказав на взаємозв'язок і взаємозумовленість безпеки людини, суспільства й безпеки держави.

На думку сучасних дослідників, цей термін досить вузький, під яким варто розуміти набір апаратних і програмних засобів для забезпечення збереженості, доступності й конфіденційності даних у комп'ютерних мережах. Те, що в 1970-х рр. називалося комп'ютерною безпекою, а в 1980-ті – безпекою даних, наразі, і є інформаційна безпека. Інформаційною безпекою вони називають «заходи щодо захисту інформації від неавторизованого доступу, руйнування, модифікації, розкриття й затримок у доступі», при цьому використовується термін «критичні дані», під яким розуміють дані, що вимагають захисту через імовірність нанесення (ризик) збитку і його величини в тому випадку, якщо відбудеться випадкове або навмисне розкриття, зміна або руйнування даних.

З точки зору дисертанта, варто погодитися з думкою дослідників, які пропонують позбутися від переважаючого винятково технологічного сприйняття інформаційної безпеки. Комплексне розуміння природи безпеки сучасного суспільства допускає застосування інструментарію не тільки технічного, але й ідеологічного характеру. Ключовим елементом політики інформаційної безпеки може стати культивування цінностей і пріоритетів громадянського суспільства, стратегій соціального партнерства й інформаційної взаємодії.

У висновках до розділу I визначається, що чим вища активність громадян, організацій або держав у кіберпросторі, тим гостріше перед

суспільством постають проблеми забезпечення своєї інформаційної безпеки. І сьогодні є всі підстави думати, що національна безпека країн буде залежати від забезпечення інформаційної безпеки. В міру ж інтенсифікації технічного прогресу й посилення «електронного співробітництва» держав ця залежність буде постійно зростати.

Основними є два напрями у вивченні проблем інформаційної безпеки. Відповідно до одного з них поняття можна визначити як безпеку самих інформаційних ресурсів – інформації й технологій. До забезпечення інформаційної безпеки в цьому випадку відносять забезпечення стабільного функціонування інформаційної інфраструктури, захист від несанкціонованого доступу, шкідливих програм та ін. Другий напрямок включає, в першу чергу, такі питання: значення інформаційних ресурсів у забезпеченні безпеки в цілому, ефективність застосування інформаційних технологій та ін.

У другому розділі «Безпека в умовах глобальної інформатизації: нові виклики й нові можливості» розглядаються інформаційно-технічні й соціально-політичні загрози для особистості, суспільства, держави, Інтернет як джерело нових загроз для інформаційної безпеки.

У підрозділі 2.1. «Інформаційно-технічні й соціально-політичні загрози для особистості, суспільства, держави» зазначається, що у єдиному інформаційному просторі сучасні держави не можуть діяти як абсолютно відкриті структури. Надмірна інформаційна відкритість може завдати шкоди інтересам держави й суспільства, а в деяких випадках поставити під сумнів існування правлячого режиму.

Автор виділяє наступні найбільш істотні групи інформаційно-технічних небезпек, обумовлених досягненнями науково-технічного прогресу. Перша група пов'язана з бурхливим розвитком нового класу зброї - інформаційного, який здатний ефективно впливати й на психіку, свідомість людей, і на інформаційно-технічну інфраструктуру суспільства й армії. Друга група інформаційно-технічних небезпек для особистості, суспільства, держави - це новий клас соціальних злочинів, заснованих на використанні сучасної інформаційної технології (махінації з електронними грошима, комп'ютерне хуліганство й ін.). Третя група інформаційно-технічних небезпек - електронний контроль за життям, настроями, планами громадян, політичних організацій. Четверта група інформаційних небезпек - використання нової інформаційної технології в політичних цілях.

До основних проблем, які несуть ризики й загрози національній безпеці України відносяться такі явища, як: боротьба за енергоресурси, техногенні катастрофи, міжнаціональні й міжконфесійні конфлікти, тероризм, наркоторгівля, організована злочинність і корупція, нелегальна міграція, торгівля людьми, демографічні проблеми й т.п. Особливу небезпеку представляють тенденції консолідації національних і міжнародних

злочинних угруповань, об'єднання кримінальної злочинності з націоналістичними й екстремістськими угрупованнями.

У підрозділі 2.2. «Інтернет як джерело нових загроз для інформаційної безпеки» відзначається, що функції Інтернету як політичної технології детермінуються унікальністю комунікаційних характеристик Інтернету. Разом з тим, простір Інтернет породжує й нові злочини.

В українських умовах істотну небезпеку стабільності політичної системи несе саме Інтернет. Це зв'язано головним чином з відсутністю ефективних правових механізмів, що регулюють життя в Інтернет-Просторі. У результаті під впливом ІКТ система інформаційно-політичних відносин трансформується не просто в поле інформаційного протиборства, тобто суперництва політичних сил з приводу впливу на ключові сфери соціальних відносин і встановлення контролю над джерелом стратегічних ресурсів, а війну компроматів, де не останнє місце займає «чорний піар».

Поява електронних мереж створило якісно нові умови й для пропаганди терористами своїх ідей, для ведення ними відкритої полеміки з офіційними державними структурами, дискредитації заяв офіційної влади. Не слід забувати й ту обставину, що з комп'ютеризацією адміністративно-управлінських процесів терористи одержали можливість використовувати у своїх цілях відносно дешеві й доступні методи інформаційно-комп'ютерних диверсій. Поки під удар потрапляють найбільш розвинені країни, у яких широко поширені відкриті електронні системи. Насамперед, це відноситься до США й Канади. Головна небезпека полягає в тому, що до Інтернету підключена в основному молодь, тобто соціальна група, найбільш сприйнятлива до екстремізму.

У висновках до розділу 2 визначається, що актуалізація проблеми захисту інформаційного простору і його впливу на інформаційну безпеку безпосередньо пов'язана з існуючими реальними й потенційними загрозами й викликами безпеки держави, рівень і масштаби яких в останнє десятиліття істотно зросли й придбали досить небезпечний характер. У результаті може бути нанесений серйозний збиток життєво важливим інтересам України в політичній, економічній, оборонній та іншій сферах діяльності держави, заподіяний соціально-економічний збиток суспільству й окремим громадянам. Таким чином, забезпечення інформаційної безпеки є однієї із пріоритетних складових національної безпеки й впливає на захищеність національних інтересів України в різних сферах життєдіяльності суспільства й держави.

У третьому розділі «Політика інформаційної безпеки України» дається аналіз національних інтересів України в сфері забезпечення інформаційної безпеки, розкриваються особливості державної політики в сфері інформаційної безпеки, розглядаються механізми її забезпечення у відкритому суспільстві.

У підрозділі 3.1. «Національні інтереси України в сфері забезпечення інформаційної безпеки» увага акцентується на понятті «національні інтереси», появу якого більшість дослідників відносить до XVII століття.

Автор наголошує на тому, що в першу чергу, національні інтереси України в інформаційній сфері – це дотримання конституційних прав людини й громадянина в сфері одержання інформації та її використання, забезпечення духовного відновлення України, збереження й зміцнення моральних цінностей суспільства, традицій патріотизму й гуманізму, культурного й наукового потенціалу країни.

Для реалізації цієї групи інтересів потрібно підвищити ефективність використання інформаційної інфраструктури в інтересах суспільного розвитку, консолідації суспільства, духовного відродження багатонаціонального народу України, що саме по собі представляє тепер непросте завдання. Адже не секрет, що в умовах розколу суспільства на «бідних» і «багатих» досить складно забезпечити рівні можливості користування передовими інформаційними технологіями для всіх членів суспільства. Тому держава повинна передбачати створення й розвиток відповідних соціальних інститутів підтримки з цих питань певної частини населення.

У підрозділі 3.2. «Особливості державної політики в сфері інформаційної безпеки» автор зазначає, що довгостроковою стратегічною метою державної інформаційної політики України повинно стати формування відкритого інформаційного суспільства на основі розвитку єдиного інформаційного простору як простору цілісної держави, її інтеграція у світовий інформаційний простір з урахуванням національних особливостей та інтересів при забезпеченні інформаційної безпеки на внутрішньодержавному й міжнародному рівнях. Особливість сучасної державної політики в сфері забезпечення інформаційної безпеки полягає в тому, що, з одного боку, ця політика повинна перешкоджати поширенню політичних і релігійних поглядів, які загрожують стабільності суспільства, адекватно реагувати на інформаційні загрози. З іншого боку - забезпечувати дотримання конституційних прав і свобод людини й громадянина в сфері одержання інформації й користування нею, збереження й зміцнення моральних цінностей суспільства.

У підрозділі 3.3. «Відкрите суспільство: механізми забезпечення інформаційної безпеки» відзначається, що основними напрямками забезпечення інформаційної безпеки є формування відкритого суспільства й усунення цифрової нерівності. Ці напрямки зв'язані між собою, й кожен з них включає цілий комплекс механізмів забезпечення інформаційної безпеки.

Формування відкритого суспільства пов'язане з розробкою механізмів діяльності органів, що забезпечують прозорість влади, доступу громадян до соціально й політично значимої інформації, регулювання суспільних відносин у мережі Інтернет і т.д.

Зв'язок проблеми цифрової нерівності із проблемою стійкого розвитку полягає в тому, що політична система стає стійкою, коли її основні параметри, її критерії пропорційно зв'язані між собою. Якщо відбувається деформація критеріїв, тобто, одні коефіцієнти системи набагато перевищують задані обмеження, то система стає нестійкою. Поряд із цим є й інші причини, що перешкоджають розвитку відкритого суспільства. Не менш важливою є небезпека залежності державного апарату від інформаційних комунікацій, що використовуються ним.

У висновках до розділу 3 відзначається, що держава в силу своїх універсальних можливостей повинна стати головним учасником політики в сфері інформаційних технологій. Тому що саме сучасна держава, маючи у своєму розпорядженні широкі асортименти прийомів і засобів, здатна здійснювати як стимулюючий, так і обмежуючий вплив на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення інтересів людини, суспільства й держави.

Рівень інформаційної безпеки України повинен відповідати потребам держави й громадянського суспільства. Для цього необхідно перебороти ряд об'єктивних і суб'єктивних проблем. Зокрема, об'єктивними проблемами варто вважати відставання вітчизняної інформаційної інфраструктури, технологій від передових закордонних зразків, безсистемне поширення на території країни глобальних електронних комунікацій. До суб'єктивних проблем варто віднести: деструктивну активність закордонних суб'єктів політики, позасистемної політичної опозиції, транснаціональної злочинності, а також недостатній рівень організаційної, ідеологічної й технологічної готовності органів державного й муніципального управління протистояти загрозам, які виникають.

У висновках узагальнено результати дослідження. На основі здійсненого аналізу визначено наступне.

Інформаційна сфера як сукупність інформації, засобів її виробництва, обробки й зберігання, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють збір, формування, поширення й використання інформації, а також системи регулювання суспільних відносин, що при цьому виникають, будучи системостворюючим фактором життя суспільства, активно впливає на стан політичної, економічної, оборонної й інших складових безпеки України, і тому національна безпека України істотно залежить від забезпечення інформаційної безпеки, причому, очевидно, що в ході технічного прогресу ця залежність буде зростати.

Аналіз стану інформаційної безпеки України показує, що її рівень поки не повною мірою відповідає життєво важливим потребам особистості, суспільства й держави. Незабезпеченість прав громадян на доступ до інформації, маніпулювання інформацією викликають негативну реакцію населення, що в ряді випадків веде до дестабілізації соціально-політичної ситуації в суспільстві.

Немає чіткості при проведенні державної політики в сфері формування українського інформаційного простору, розвитку системи масової інформації, організації міжнародного інформаційного обміну в інтеграції інформаційного простору України у світовий інформаційний простір, що створює умови для витіснення українських інформаційних агентств, засобів масової інформації із внутрішнього інформаційного ринку в деформації міжнародного інформаційного обміну.

Відставання вітчизняних інформаційних технологій змушує органи державної влади йти шляхом закупівель імпортової техніки й залучення іноземних фірм, через що підвищується ймовірність несанкціонованого доступу до інформації, що опрацьовується, й зростає залежність України від зарубіжних виробників комп'ютерної й телекомунікаційної техніки, а також програмного забезпечення.

Дослідження підтвердило, що Україна є під впливом серйозних загроз і викликів, пов'язаних з територіальною цілісністю, збереженням економічних і соціальних зв'язків, комунікаціями. Особливо важливим представляється адекватна відповідь на вплив різного роду інформаційних загроз. Серед них можна виділити як технологічні (недостатній транспортний зв'язок української території, нерівність у доступі до сучасних засобів комунікації і, як наслідок, обмежені можливості одержання соціально значимої інформації й т.п.), так і соціально-політичні (наявність різкої диференціації в рівні життя населення різних регіонів, нестійкість інституційної системи держави, слабкий контроль суспільства над публічною владою, постійні конфлікти правлячої політичної еліти, масові політичні маніпуляції в ЗМІ й ін.

Конкретизовані з погляду політичної науки інтереси особистості, суспільства й держави в інформаційній сфері. Аргументовано, що інтереси особистості полягають у реалізації конституційних прав людини й громадянина на доступ до інформації, на використання інформації в інтересах здійснення не забороненої законом діяльності, фізичного, духовного й інтелектуального розвитку, а також у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку; інтереси суспільства - у забезпеченні інтересів особистості в цій сфері, зміцненні демократії, створенні правової соціальної держави, досягненні й підтримці громадської згоди, у духовному відновленні України; інтереси держави - в створенні умов для гармонійного розвитку української інформаційної інфраструктури, для реалізації конституційних прав і свобод людини й громадянина в сфері одержання інформації й користування нею з метою забезпечення непорушності конституційного ладу, суверенітету й територіальної цілісності України, політичної, економічної й соціальної стабільності, у безумовному забезпеченні законності й правопорядку, розвитку рівноправного й взаємовигідного міжнародного співробітництва.

Автор приходить висновку про необхідність розвитку інформаційної політики в напрямку вдосконалювання механізмів координації діяльності

органів влади різних рівнів між собою, із правоохоронними органами, інститутами цивільного суспільства й засобами масової інформації.

Актуальним є прийняття державної цільової програми з розробки й впровадження вітчизняних конкурентоспроможних продуктів в інформаційно-комунікаційній сфері.

Також необхідно в найкоротший термін удосконалити інформаційне законодавство. На погляд автора, інформаційне законодавство, що включає нормативні правові акти, повністю присвячені питанням правового регулювання в інформаційній сфері, і окремі норми з даного предмету в інших нормативних правових актах, є одночасно основним інструментом реалізації й однією з основних сфер формування державної інформаційної політики. Як відомо, у цей час уже прийнятий і діє ряд базових законів, що регулюють відносини в інформаційній сфері. Однак проблеми формування інформаційного законодавства продовжують залишатися досить актуальними, оскільки досить широке коло правових відносин в інформаційній сфері так і залишається не врегульованим.

В Україні необхідні умови для зміни спрямованості й методології політичної діяльності з питань розвитку інформаційної сфери держави, що, в першу чергу, пов'язане з необхідністю пошуку нових і більш ефективних шляхів забезпечення національної й інформаційної безпеки. Діяльність органів державної влади країни з реалізації повноважень в сфері інформаційної безпеки також повинна бути раціонально обґрунтована. Розробка й застосування наукової методології діяльності суб'єктів політики в зазначеній сфері є найважливішим напрямком оптимізації механізму захисту інформаційного простору, забезпечення інформаційної безпеки.

У результаті дослідження виявлені механізми формування відкритого суспільства, серед яких варто виділити доступ до інформації, відкритість органів державної влади, у тому числі через технології електронного уряду, подолання цифрової нерівності.

Аналіз політичного аспекту проблеми інформаційної безпеки дозволяє зробити висновок про все більший зсув центру ваги від силових факторів до більш утаємничених і тонких, що базуються на інформаційному впливі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Залєвська І. І. Інформаційна безпека: нові підходи до визначення поняття / І. І. Залєвська // Освіта регіону. – 2010. - № 4. – С. 216-220.
2. Залєвська І. І. Нові інформаційні загрози національної безпеки / І. І. Залєвська // Політичний вісник. Зб. наук. праць – Вип. 52. – К.: «ІНТА», 2011. – С. 362-370.
3. Залєвська І. І. Принципи державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки / І. І. Залєвська // Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. – К.: Міленіум, 2011. - № 1. – С. 199-202.

АНОТАЦІЯ

Залєвська І.І. Інформаційна безпека України в сучасних умовах: політичний аспект. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». – Одеса, 2011.

Запропоновано новий підхід до визначення інформаційної безпеки, зміст якого в тому, що інформаційна безпека являє собою соціальне, а не суто технічне явище, як це було прийнято вважати раніше.

Показано, що інформаційна безпека нерозривно пов'язана з політичною безпекою, залежить від її стану і є її прямим наслідком.

Виявлено основні політичні фактори забезпечення інформаційної безпеки, характерні для періоду соціальної трансформації в Україні.

Аргументовано, що в порівнянні з іншими сферами діяльності держави щодо реалізації реформ, розвиток інформаційної сфери, у тому числі і її захищеність, відстають від інших інститутів сучасного українського суспільства.

Уточнено, що інформатизація, що формує єдиний світовий інформаційний простір і глобальне мережеве суспільство, множить інтелектуальний ресурс, сприяючи стійкому розвитку, досягненню благополуччя й безпеки особистості і суспільства.

Ключові слова: інформаційна безпека, політика інформаційної безпеки, національна безпека, захист інформаційного простору, політичні фактори інформаційної безпеки.

АННОТАЦИЯ

Залевская И.И. Информационная безопасность Украины в современных условиях: политический аспект. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. - Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К Д. Ушинского». – Одесса, 2011.

Предложен новый подход к определению информационной безопасности, суть которого в том, что информационная безопасность представляет собой социальное, а не чисто техническое явление, как это было принято считать ранее.

Показано, что информационная безопасность неразрывно связана с политической безопасностью, зависит от ее состояния и является ее прямым следствием, так как политические процессы и система общественных отношений в информационной сфере современного общества является проекцией на эту сферу системы политических отношений и процессов в обществе социальном.

Выявлены основные политические факторы обеспечения информационной безопасности, характерные для периода социальной трансформации в Украине: состояние информационной политики государства; политическая культура общества; уровень зрелости институтов гражданского общества; политическая и гражданская социализация личности; степень развитости информационно-политических, в том числе избирательных технологий; политическая роль средств массовой информации. Основным фактором, определяющим характер, направленность развития и состояние защищенности информационных интересов, выступает политика информационной безопасности Украины – самостоятельное отраслевое направление реализации интересов общества, государства и личности в информационной сфере.

Аргументировано, что по сравнению с другими сферами деятельности государства по реализации реформ, развитие информационной сферы, в том числе и ее защищенность, отстают от других институтов современного украинского общества. Это негативно сказывается не только на информационной организации государства, но и на состоянии информационной безопасности государства, общества и личности. Поэтому, одной из важнейших задач модернизации украинской государственности, предопределяющей во многом содержание и динамику внутривнутриполитических процессов в украинском обществе, специфику самоидентификации украинского государства, его место и роль в трансформирующемся мировом сообществе, должна стать защита информационного пространства.

Уточнено, что информатизация, формирующая единое мировое информационное пространство и глобальное сетевое общество, умножает интеллектуальный ресурс, способствуя устойчивому развитию, достижению благополучия и безопасности личности и общества. С другой стороны, информационные технологии не являются абсолютным благом. Они создают возможности для контроля над массовым сознанием и манипуляции им во внутренней политике, а также эффективные средства воздействия на национальные сообщества со стороны наиболее оснащенных в этом отношении государств, а, следовательно, и новые угрозы национальной безопасности.

Обоснована возрастающая политическая роль информации, которая превращается в национальный политико-стратегический ресурс и критерий зрелости и развитости политической системы. Это дает основание считать информацию политическим капиталом нации.

Определено, что объективно растущая глобальность информационной сферы приводит к тому, что создаваемая информационно-коммуникационная инфраструктура страны и национальные информационные ресурсы оказываются объектами, весьма уязвимыми для воздействия со стороны геополитических конкурентов, террористических организаций, криминальных групп и отдельных злоумышленников. С учетом этого информационное развитие Украины должно осуществляться в рамках

системной и сбалансированной государственной информационной политики, направленное на активное противодействие информационной агрессии.

Уточнено понятие «информационная безопасность», которая рассматривается как состояние защищенности национальных интересов Украины в информационной сфере, состоящих из совокупности сбалансированных интересов личности, общества и государства, от внутренних и внешних угроз. Отличие данного определения от имеющихся в научной литературе заключается в том, что оно позволяет включить в сферу информационной безопасности не только уже имеющиеся объекты и направления защиты, но и отражает основной принцип обеспечения безопасности – принцип соблюдения сбалансированных интересов личности, общества и государства.

Обоснованы роль информационной безопасности и ее место в системе национальной безопасности страны, которые определяются тем, что государственная информационная политика тесно взаимодействует с государственной политикой обеспечения национальной безопасности страны через систему информационной безопасности, где последняя выступает важным связующим звеном всех основных компонентов государственной политики в единое целое;

Получило дальнейшее развитие понятие «политика информационной безопасности», содержание которого включает в себя информационный компонент безопасности и политику его практической реализации в деятельности органов государственной власти и управления. Таким образом, информационная безопасность рассматривается в качестве специфического элемента политических отношений, процесс ее обеспечения трактуется как одно из направлений государственной информационной политики.

Ключевые слова: информационная безопасность, политика информационной безопасности, национальная безопасность, защита информационного пространства, политические факторы информационной безопасности.

SUMMARU

Zalevskaya II Information Security of Ukraine in modern terms: the political dimension. - Manuscript.

Dissertation on competition of scientific degree of political sciences on specialty 23.00.02 – political institutes and processes. – State authority «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy», Odessa, 2011.

A new approach to the definition of information security, whose essence is that information security is a social rather than purely technical phenomenon, as was previously thought.

It is shown that information security is inextricably linked to political security depends on its condition, and is a direct consequence. The basic political factors of information security, typical of the period of social transformation in Ukraine.

Argued that, in comparison with other spheres of government to implement reforms, development of information society, including its security, lag behind other institutions of the modern Ukrainian society.

Clarified that the computerization of forming a single global information environment and the global network society, multiplies the intellectual resources, promoting sustainable development, the well-being and security of the individual and society.

Keywords: information security, information security policy, national security, protection of information expense, political factors of information security.